

tanárok arcképcsarnokában szerepel Lénárd Fülöp, holott magyarsága vitatható. Az azonban mindenképpen következtetlenség, hogy ebben az arcképcsarnokban Bolyai János és Pólya György révén szerepelnek matematikusok – de akkor miért csak ők? A tanárokat ugyanítt Vermes Miklós képviseli – miért a többes szám? Ha abból indulunk ki, hogy a professzor is tanít, akkor az ésefelesleges az arcképcsarnok címében. Az meg egyszerűen tévedés, hogy Gábor Dénes a Toldy Gimnáziumot látogatta volna, hiszen ő az itthon Karinthy Frigyes révén legismertebb iskolába, a Markó utcai Főreálba járt.

A hibákat könnyű felsorolni, mert kevés van. A kötetek a tudóssá válás folyamatának egy fontos fázisát emelik ki, amikor felmerül az igény a tudás megszerzésére. Ez a fázis a leginkább tervezhető és kézben tartható – többféle jó megoldás létezik, és csaknem

végtelen számú rossz. Ez a kötet az angol nyelvű változatával együtt egy olyan – Kovács László által szerkesztett és részben írt – sorozat tizedik kötete, amely a jó példák elemzésére vállalkozott: Wigner Jenő, Szilárd Leó, Hevesy György, Eötvös Loránd az eddig kidolgozott tételek. Keskeny kötetekben szikár, célratoró megfogalmazás – ez a *Studia Physica Savariensia* fajsúlyosságának receptje, és ennek alapján készült a Neumann Jánosról és tanáiról szóló kötet is. (*Kovács László: Neumann János és magyar tanárai. Studia Physica Savariensia X. Szombathely, BDF, 2003, 122 p.*; *Kovács László: László Rátz and John von Neumann. A Gifted Teacher and His Brilliant Pupil. University of Manitoba, Winnipeg, 2003, 107 p.*)

Füstöss László

Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, Fizikai Intézet

Csokonai Vitéz Mihály: Költemények 5.

Vannak könyvek, amelyeknek megjelenését az egész irodalmi szakma várja, s vannak sorozatok, amelyek befejezésekor igazi ünnepi pillanatot élhetünk (élhetnénk) át mindannyian, akik fontosnak tartjuk a magyar irodalom értékeinek kutatását és megőrzését. Mégis szinte észrevétlenül jelentek meg egy kiemelkedő sorozat utolsó kötetei – a Csokonai kritikai kiadásé. Sokkal nagyobb nyilvánosságot és elismerést kellett volna kapnia a magyar tudományosságban annak a ténynek, hogy több évtizedes munka után, generációk együttes kutatásainak és kiemelkedő egyéni kutatói teljesítményeknek köszönhetően teljessé vált a magyar felvilágosodás legnagyobb költőjének – és a modern magyar líra elindítójának – életműkiadása.

A munka kapcsán nem túlzás évtizedekről beszélni: a *Csokonai Vitéz Mihály Összes Műve* címet viselő sorozatban a *Költemények*

első kötete 1975-ben jelent meg a költő korai, 1785-90 közötti verseivel. A színművek kritikai kiadását tartalmazó két kötetet Pukánszky Kádár Jolán rendezte sajtó alá 1978-ban. Hosszabb szünet után, 1988-ban jelent meg a *Költemények* második kötete (1791-93 közötti versek, Bp. 1988), 1992-ben pedig a sorozat harmadik kötete, benne az 1793-96 közötti időszak verseivel. A negyedik kötet, amely a költő pályájának filológiai talán legérdekesebb szakaszát, az 1797-99 közötti időszakot mutatta be, 1996-ban jelent meg. *Csokonai Levelezése* 1999-ben látott napvilágot Debreczeni Attila jóvoltából. A *Költemények* utolsó, ötödik kötete csak 2002-ben jutott el a kiadásig, ekkor azonban együtt jelenhetett meg a sorozat két zárókötetével: *Tanulmányok* (sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Borbély Szilárd, Debreczeni Attila, Orosz Beáta) és a *Feljegyzések* (sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Borbély Szilárd, Debreczeni Attila, Orosz Beáta, Szép Beáta). A sorozat kiadója, az Akadémiai Kiadó, ennek a kiadásnak az

újbbli vállalásával is visszatallt saját tudományos feladataihoz, s céljának, jelentőségének megfelelően lett szakavatott gondozója a tizkötetes összkiadásnak, amelynek utolsó kötetei ugyanolyan nyomdai igényességet mutatnak (különösen a kották és a képmelléklet esetében), mint a legelső.

Bár a kötetek belső oldalán találhatunk sorozatszerkesztőt és lektort (valamennyien a korszak legjobb kutatói, az első kötetet Julow Viktor szerkesztette, a többit Szuromi Lajos és Szilágyi Ferenc, illetve Debreczeni Attila; a lektorok között volt Stoll Béla, Bíró Ferenc, Csetri Lajos, Kerényi Ferenc), Csokonai költeményeinek kritikai kiadása mégis egyetlen ember nevéhez fűződik, Szilágyi Ferencéhez, aki egyedül rendezte sajtó alá a *Költemények* mind az öt kötetét, közel négy évtizedes kutatómunkával, 5000 oldalon.

Az egyszemélyes teljesítmény egyre ritkább a magyar irodalomtörténet-írásban és szövegkiadásban: ma a monográfiákat is, a kritikai kiadásokat is munkacsoportok készítik. A többi kritikai kiadással összevetve látszik igazán, milyen nagy felkészültséget és odaadást követel egyetlen kutatótól egy teljes költői életmű sajtó alá rendezése, különösen ha olyan költőről van szó, mint Csokonai, aki saját költői szerep-tudatának és stílus-ideáljának megfelelően éveken keresztül csiszolgatja, javítgatja versszövegeit, s akinek verseit – nyomtatott kiadások helyett – nagyrészt csak saját kézíratai, illetve számtalan barátjának és tanítványának másolatai őrizték meg.

Ez a sorozat nem egyszerűen szövegkiadás: az első kötet tartalmazza a Csokonai textológia teljes áttekintését, kitér Csokonai helyesírására, a versek időrendjére, dallamaira, és végigtekinti Csokonai életművének kiadástörténetét is. A monografikus megfigyelések, értékelések a többi kötetből sem hiányoznak, így a szövegkiadás nyomán jól kitapinthatóak Csokonai költészetének csomópontjai, a változások iránya, jellege.

Az ötödik kötet mintegy száz verset tar-

talmaz, az 1800-1805 közötti évek termését. Ez a korszak a poétikai kiteljesedésé: bizonyíték rá a verselés sokszínúsége, változatosága és formai tökélye, a nagy ódák, bölcselő versek tartalmi gazdagsága. Az összegzés, a kiérelés korszaka ez, amit még fontosabbá tesz egy újfajta költő-szerep felvállalása az Árpádiással, s az a heroikus küzdelem, amit verseinek megjelenítéséért, a kötetekbe rendezett, megkomponált életmű-egészért folytat a költő. Ebből adódnak a filológiai nehézségek is: a kibővített, megszerkesztett versciklusokban (a tervezett kötetekben) jónéhány komoly változtatást végez a költő, alkalmi verseket illeszt eléjük, sokadszorra is módosít rajtuk. Már a kötet anyagának kijelölése is komoly filológiai kutatás eredménye: tizenkét olyan vers van (köztük pl. az Árpád eposz töredéke, vagy *A' Kétségbe esés*című fordítás), amelyeket korábbra datált a kutatás, most viszont (részletes argumentációval) az életmű végére kerültek, évekkal módosítva a korábbi kronológiát. Számos helyen sikerült helyesbíteni a szövegeket, rekonstruálni kihagyott sorokat, több vers (pl. *A' Háfiz'Sírhalma*) most jelenik meg először teljes egészében. Szilágyi Ferenc nemcsak a sajtó alá rendező számára előírt kötelező szövegkritikai, textológiai munkát végzi el, hanem a versek irodalomtörténeti értékelését és bemutatását is. Különösen a jól ismert, a Csokonai-életmű oktatásban is fontos helyet betöltő versek (pl. *A' Tihanyi Ekho*hoz, *A' Reményhez*) esetében jelent nagy nyereséget, hogy a tárgyi és nyelvi magyarázatok között ott van mindaz, amit ezekről a versekről leírtak – a kortársi véleményektől kezdve a legmodernebb elemzéseikig. Emellett a versek dallama, kottája, utóéletének részletes vizsgálata is kiteljesíti a korábbi Csokonai-képet. A kötet legnagyobb filológiai teljesítménye talán a *Halotti versek a' Lélek' halhatatlanságáról*című Csokonai-vers kiadása (szövegváltozata most jelent meg először), amelynek forráskutatása,

keletkezésének és filozófiai háttérének felderítése és majdnem ötven oldalon való bemutatása önálló tanulmánynak is beillik.

Nem könnyű eligazodni az adatok, a vélemények sokaságában, ebben a rendkívül gazdag és sokszor nagyon kusza textológiai hálóban ami a kötet verseit körülveszi, de a világos tagolás és bizonyos anyagoknak a Függelékben való közlése segít elválasztani a lényegest a lényegtelenről, s a mutatók is irányításként szolgálnak a hatalmas anyagban.

A Csokonai-életműsorozat további méltatása helyett – amelyre remélhetőleg más-hol is sor kerül majd – hadd álljon itt Szilágyi

Ferenc személyes vallomása, ami minden klasszikusunk kiadásának mottója lehetne: „Ez a kötet is azért készült, hogy e szellemi óriásunk életműve a maga hiteles teljességében éljen és hasson, s általa a nemzet is megtalálja hiteles önmagát s méltó helyét a Csokonai által annyira vágyott Európában, a világban.” (*Csokonai Vitéz Mihály Összes Művei, Költemények 5, 1800-1805. Sajtó alá rendezte, a bevezetőt írta, jegyzetelte: Szilágyi Ferenc. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2002., 1063 p.*)

Pintér Márta Zsuzsanna

tanszékvezető egyetemi docens (Veszprémi Egyetem)

Tudományos kutatás tabuk nélkül

Bár a tudományról és a tudományos kutatásról sok szó esik napjainkban, csak kevesen tudják, hogy valójában hogyan működik a tudomány, hogyan is zajlanak a tudományos kutatás hétköznapijai. Siegfried Bär *Professzorok és alattvalók – A tudományos kutatás diszkrét bája* című könyve tabukat nem tisztelve ad átfogó képet az emberi tevékenység e területéről, és görbe tükröt tart az olvasó elé.

A német szerző könyvét álnéven adta ki, hogy annak tartalma miatt elkerülje a feltételezhető „medveadászatot” (a *Bárszö* németül medvét jelent). A könyv magyar nyelven való megjelenésében jelentős szerep jutott Braun Tibor professzornak, aki a kiadáshoz írt előszavában meg is jegyzi: „... jómagam már régebben terveztem egy ilyen szerű könyv megírását, persze magyar vonatkozásban. Közben azonban felismertem, hogy ehhez olyan adottságokra lenne szükségem, amelyekkel sajnos nem rendelkezem. Ezek után „fedeztem fel” Bär könyvét. Barátaim szerint, amikor azt hazai kiadásra javasoltam, nem számoltam a következményekkel. Meglehet, de egy csepp jól adagolt mazochizmus állítólag serkentően hat a szellemre. És talán még az is elképzelhető, hogy sokan szeretni fogják

e németországi sikerkönyvet. Ezért ajánlom e művet érettségizőknek, egyetemi hallgatóknak, doktoranduszoknak, posztdoktoroknak, kutatóknak, egyetemi oktatóknak, akadémikusoknak, sőt Széchenyi-díjasoknak is – és mindazoknak, akiket érdekel, hogyan izzadják ki a tudást.”

Előjáróban néhány alapvető fontosságú tényért érdemes felsorakoztatni, amelyek természetesen meghatározzák a tudományos kutatás „diszkrét báját”.

1. A tudomány társadalmi intézménye nem demokratikus, mivel az eredményes szakmai előélet különböző mértékben súlyozza az egyes véleményeket. Ahogy azt mondani szokták, a tudományban „meritokrácia” van. Ahhoz tehát, hogy valaki vélelményt nyilváníthasson, előbb „le kell tenni valamit a tudomány asztalára”.

2. A tudományos kutatásban rendkívüli versengés folyik a kiemelkedő eredmények eléréseért. Az élsporttal ellentétben azonban a verseny könyörtelenebb; itt nincs ezüst- és bronzérem, minden dicsőség az első!

3. A modern tudományos kutatás, egyes elméleti tudományágaktól eltekintve, csapatmunka, ami szükségképpen bizonyos hierarchiát teremt a csapat tagjai között.

A közvéleményben kétfajta kép él a tudományról. Az egyik szerint (ezt főleg egyes